

LLORENÇ VILLALONGA (Palma 1897 - 1980)

La vida i l'obra del polèmic escriptor mallorquí **Llorenç Villalonga Pons** (Palma 1897-1980) mostren tres etapes prou diferenciades, travessades per un eix comú: la pròpia existència.

Villalonga tria la **carrera de Medicina** en oberta oposició al pare, general d'exèrcit. Després de rebutjar una possible destinació eclesiàstica i una altra de misser, Llorenç s'inclina per la medicina, professió arrelada dins la família de la mare.

La tasca d'escriptor de diaris obre la seva primera etapa literària. Comença amb un tarannà esnob, inquiet, curiós, atret per totes les novetats i els vessants avantguardistes. S'ha format en la lectura d'Anatole France, Voltaire, Freud, Ortega y Gasset, alguns escriptors de la Generació del 98. Una mica més tard, **descobrirà l'obra de Marcel Proust, tan decisiva a l'hora de parlar d'influències** dins la narrativa villalonguiana. Durant aquesta època primera elabora una important producció contística -més tard recollida, refeta i traduïda al català- i també una bona quantitat de comentaris literaris, artístics i culturals. És el seu millor moment, no superat en el futur, dins els dominis periodístics.

Però és molt més important la seva entrada de cavall sicilià com a novel·lista amb **Mort de dama (1931) en català, un fet que l'enemistà per sempre més amb el món dels regionalistes i sobretot amb els autors de l'Escola Mallorquina**. Assumí, també, la direcció literària del

magazine Brisas (1934-36), on donà a conèixer cinc **relats curts**, la peça teatral *Silvia Ocampo* i el començament de *Madame Dillon*.

La novel·la i el drama, juntament amb la tragèdia *Fedra*(1932), mostren l'impacte que li produí la relació sentimental amb la poetessa cubana Emilia Bernal.

Aquestes tres obres constitueixen un **document prou veraç del turisme de preguerra a Mallorca i de la transformació que aquest turisme imprimí a les formes de vida tradicionals de la societat illenca**.

Més interès té ***Mort de dama***, avui un clàssic contemporani de les lletres catalanes.

Villalonga elabora, al voltant de **l'agonia d'una aristòcrata ciutadana, l'acta notarial de l'enfonsament d'una Mallorca que mor amb ella**. I basteix aquest fresc d'època a través d'uns personatges paradigmàtics, veritables arquetips. Així, l'ambivalència de l'autor envers el món dels botifarres mallorquins se'ns presenta a partir del dualisme representat per dona Obdúlia Montcada i dona Maria Antònia, la baronessa de Bearn; xarona i libidinosa, vulgar, la primera; discreta i elegant, paradigma d'una vella cultura, la segona.

També sorgeixen, al voltant de l'agonia de dona Obdúlia, altres personatges típics del món illenc: Aina Cohen, la poetessa xueta i reprimida en la qual l'autor volgué satiritzar l'Escola Mallorquina, els poetes noucentistes de l'illa; el marquès de Collera, adornat amb totes les incompetències del polític mallorquí de la Restauració, i potser de totes les èpoques, i un cor de veus mesocràtiques en boca de personatges secundaris, caricatures d'ells mateixos. Lluny, a l'altra part de la ciutat vella, per Gènova i El Terreno, s'agita un món nou d'estrangers que parlen llengües bàrbares, amb dones que fumen, beuen whisky i neden a l'hivern.

Amb aquests personatges, Villalonga elabora una **sàtira de la vida mallorquina dels anys vint. Sàtira i esperpent ofensius que no li foren perdonats**. Més tard, la guerra civil emmarca el pas transitori del novel·lista pel feixisme. Un enlluernament. El fet va agreujar amb alguna anècdota lamentable, i un punt perversa, les tensions entre aquest important escriptor i els components del regionalisme literari i polític.

Pocs mesos després de la revolta militar, es casa amb una parenta llunyana, rica i plena de seny: Maria Teresa Gelabert Gelabert. Aquesta

unió -un matrimoni de conveniència- tanca la porta del temps de joventut i d'aventura. Arriba la maduresa amb el final de Dhey, l'esnob.

La sàtira s'esborra i comença l'elegia amb la llarga elaboració del **mite de [Bearn](#)**. La nova etapa (1939-1961) és propícia per al record. **La memòria en serà el motor i l'eix central**, mentre esmerça tota la seva capacitat creativa en el treball d'escriure unes vastes memòries personals i del seu entorn. **En aquesta nova direcció, el guia un referent proustià que diu: "No hi ha més paradisos que els paradisos perduts."**

Ha vist la desfeta del seu món i mostra una voluntat evident de concòrdia, d'harmonia amb el medi. Europa, sacsejada, ha esqueixat el tel de ceba, tan subtil, de la seva cultura. I Villalonga comença a témer les conseqüències derivades d'aquest fet, s'esvera davant el desordre, la follia que contempla quotidianament en el seu treball de psiquiatre, la màgia supersticiosa, la irracionalitat.

Redacta la novel·la *Bearn*, en català, entre el 1952 i el 1954, però mancant-li poques pàgines per acabar-la, es rebel·la davant la correcció d'estil que l'[editorial Selecta](#), de Barcelona, ha imprimit a *Mort de dama*. Irritat, refà l'obra de cap a cap en castellà i l'acaba ja directament en aquesta llengua. La novel·la, veritable *chef d'oeuvre* de la seva producció, inicialment no tingué sort. Menystinguda a dos concursos literaris, es publicà el 1956 en curt tiratge de mil exemplars sense cridar l'atenció de crítics ni de lectors. Més tard, en la versió catalana del 1961, aconseguí la projecció merescuda.

[Bearn](#) ha estat traduïda a gairebé totes les llengües europees de cultura i també al xinès i al vietnamita.

Alhora, dins els anys seixanta, s'iniciava la tercera etapa (1961-1975), que abraçava fins al final de la vida activa del novel·lista.

Les tres obres del "cicle Flo la Vigne", *La gran batuda* (1968), *La Lulú o la princesa que somreia a totes les conjuntures* (1970) i *Lulú regina* (1972), donen notícia d'un procés de pensament regressiu, dissolvent, contrari a la modernitat en tots els seus vessants. Desenvolupen una ideologia contrària a l'avanç de la industrialització i del maquinisme, enfrontat l'autor a la societat de consum.

Tanmateix, al final, l'èxit l'acompanyà. *Andrea Víctrix* (1974) obtingué el Premi Josep Pla 1973 i tancà brillantment la seva trajectòria novel·lística amb *Un estiu a Mallorca* (1975), versió narrativa del drama *Sílvia Ocampo*, un tema dels anys trenta que al final recorda la relació amb Emilia Bernal.

Sobre Bearn o la sala de les nines

La novel·la està dividida en tres parts:

1. Una introducció en forma de carta-pròleg.
2. La novel·la pròpiament dita, que al seu torn es divideix en dues parts, titulades respectivament "Sota la influència de Faust" i "La pau regna a Bearn".
3. Un epíleg que tanca la narració.

La introducció és una carta que el narrador de la novel·la, Joan Mayol, capellà de la casa i molt possiblement fill natural del senyor de Bearn, escriu a Miquel Gelabert, un antic company de seminari que és ara secretari del cardenal primat. La carta està datada a Bearn el 1890, transcorreguts dos mesos^[4] des de la mort dels senyors. Mayol desitja sotmetre la consideració dels seus superiors clergues si deu o no obeir l'última voluntat del difunt senyor de Bearn, que més tard se sabrà que consisteix a la publicació de les seves memòries. Per a això adjunta un manuscrit (la resta de la novel·la), on relata la seva vida a Bearn i la fascinació que va sentir per la personalitat de don Toni.^[5]

La primera part de la novel·la pròpiament dita, "Sota la influència de Faust", està constituïda per vint capítols d'extensió variable. Els esdeveniments narrats se situen cronològicament en un període de deu anys (1859-1869). L'al·lusion a [Faust](#) present en el títol es deu al fet que, igual com el personatge de [Goethe](#) ven la seva ànima al diable per aconseguir l'eterna joventut, el protagonista de *Bearn* la "ven" també quan decideix abandonar la seva esposa i fugir a [París](#) amb la seva neboda de divuit anys, Xima, precisament per assistir a l'estrena de l'òpera *Faust* de [Gounod](#), el 19 de març de 1859. Després de mig any,^[6] don Toni torna de París, mentre que Xima decideix quedar-se allà iniciant una fulgurant carrera de *cocotte* que la porta a alternar amb les figures més destacades del [Segon Imperi](#).

La segona part relata la reconciliació marital dels senyors de Bearn i com alternen la vida plàcida casolana amb un llarg viatge per Europa. En aquest viatge, acompanyats pel capellà Joan, coneixen el [Papa](#) i don Toni decideix començar a escriure les seves memòries. El matrimoni està cada cop més unit i viuen en pau però es van arruïnant de manera progressiva. Al poble comencen els rumors sobre bruixeria i la decrepitud física i mental de la senyora Maria Antònia corre en paral·lel a la del casal familiar i la hisenda. Xima torna de París sense un cèntim i envellida i vol quedar-se a viure amb els seus oncles. Embogida per la pèrdua de la joventut i el rebuig d'un jove, agafa un bombó enverinat i se'l pren. Mor per a aquesta causa en una carretera després de fugir de la celebració del [Carnestoltes](#). Maria Antònia agafa un altre dolç sense adonar-se'n i el capellà la descobreix agonitzant en braços del seu espòs, qui ha menjat el darrer dels tres bombons perquè, havent acabat la seva obra, no vol sobreviure sol.

L'epíleg explica les darreres accions del capellà, que abandona Bearn presa de l'enyorança, cala foc a la sala de les nines del títol per amagar els secrets foscos de la nissaga.

L'estructura mostra els paral·lels entre les dues parts i alhora les seves contraposicions, en ambdues hi ha un viatge a París on apareix Xima però mentre que la primera comporta el triomf

del vici i la descomposició del matrimoni, en la segona es recupera la pau familiar. El final reprèn els avisos sobre la mort dubtosa de l'inici de la carta de la introducció.

Personatges de Bearn

El narrador és un jove capellà que s'ha ordenat per fugir de la culpa després d'haver provocat accidentalment la mort d'un nen. Defensa la postura oficial de l'Església Catòlica i intenta que els senyors de Bearn la segueixin malgrat que de vegades justifica els seus actes per l'amor que els té i perquè entén les seves circumstàncies. Roman fidel a la nissaga dels nobles, els administra la hisenda i allunya el poble, a qui té horror i menyspreu. Per aquesta fidelitat crema els arxius al final de l'obra, per preservar els secrets i la reputació dels Bearn. De vegades es veu temptat per la violència però acostuma a resistir els seus impulsos amb la pregària. En alguns passatges s'insinua que podia ser un fill il·legítim de don Toni.

L'autèntic protagonista és don Toni, que apareix com un home fortament influït per la [Il·lustració](#). Amant del plaer i la cultura, entén les motivacions dels altres personatges però no vol conflictes, per això acaba respectant les convencions, per amor a la seva esposa i al seu casal. S'ha indicat el caràcter autobiogràfic d'aquesta figura, que comparteix moltes vivències amb Vilallonga. Representa l'[aristocràcia](#) i no dubta a defensar la seva classe social tot i entendre que està obsoleta. Apareix retratat amb moltes contradiccions internes, que ell celebra perquè creu en el [relativisme](#). Se l'acusa de [maniqueisme](#) i els dubtes sobre si salvarà la seva ànima són una de les obsessions del narrador.

Maria Antònia apareix com l'arquetip de dona santa, esposa fidel i seguidora de les conveniències i la fe. Només se separa temporalment del marit després d'un gran escàndol, per després perdonar-lo. Altiua i freda, manté les essències de la noblesa i actua sempre amb seny, com a contrapunt del seu marit. Només al final perd parcialment la memòria i llavors actua com una nena petita, sense renunciar a comportar-se com cal.

Xima és l'antítesi de la muller, la jove pecadora que fa caure en temptació tots els homes, que actua moguda només per l'[hedonisme](#) i l'amor al luxe, sense tenir en compte la moral. Per aquest caràcter, a la novel·la apareix castigada quan perd la joventut i per tant la bellesa que li servia d'arma i acaba suplicant a la casa familiar. És qui precipita sempre el desastre, tant la ruptura matrimonial com la mort dels protagonistes.

Al costat d'aquest quartet hi ha els personatges secundaris: d'una banda els personatges històrics reals, que serveixen per ambientar la novel·la i d'altra banda el servei o els vilatans que serveixen de veu a l'opinió pública sobre els Bearn i com a contrast amb la vida que s'acaba amb aquella nissaga. Entre ells destaca el Vicari, que actua com a capellà abans de l'ordenació de Joan.

Estil de l'obra

La novel·la està ambientada al segle XIX i imita l'estil del [realisme](#). Així, les extenses descripcions dels espais i les accions dels personatges alternen amb les reflexions morals del narrador i els diàlegs entre aquest i el seu senyor, on comenten l'actualitat, temes polítics i religiosos i ves van endevinant fragments de la vida anterior de don Toni. El punt de vista intern del narrador, marcat pel seu sacerdocí i la seva joventut, presenta els fets de manera subjectiva.

Es produeixen nombroses anticipacions temporals, ja que des de l'inici es coneix la mort del matrimoni en circumstàncies poc clares i la fi de la casa de Bearn. El suspens es manté per esbrinar què ha succeït i si el senyor és culpable o no, i per tant podrà salvar-se. També

apareixen [analepsis](#) o salts enrere on s'evocuen episodis de joventut de la parella, la decisió de Joan d'ordenar-se o personatges del llinatge de Bearn que comparteixen trets de caràcter amb els protagonistes.

S'ha inscrit *Bearn* dins la novel·la psicològica^[7] per l'atenció que presta al desenvolupament dels personatges i perquè el centre d'interès és la visió ambivalent que té Joan de don Toni: admiració i afecte però d'altra banda temor que es condemni a l'infern per la vida de pecat. L'evolució del capellà corre en paral·lel a la dels seus senyors i els dubtes del sacerdot marquen el to pessimista de tot el llibre. Les justificacions morals i el sentiment de culpa del narrador recorden a les obres de [Dostoievski](#).

Exercicis (a les fotocòpies d'aula).